

Христина ХАРЧУК

ГОРОДОЦЬКИЙ ЦВИНТАР У ЛЬВОВІ: ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ЗАНЕПАД (друга половина XVII — кінець XIX ст.)

У статті в хронологічній послідовності досліджується процес формування Городоцького цвинтаря у м. Львові від заснування у другій половині XVII ст. до його закриття. Проаналізовано основні причини виникнення кладовища як одного з перших замських цвинтарів Львова. Подано короткий аналіз історико-мистецьких пам'яток кладовища. Городоцький цвинтар сьогодні є втраченою пам'яткою історико-меморіальної та культурної спадщини західного регіону України.

Ключові слова: замський цвинтар, некрополь, поховання, історико-меморіальна спадщина, пам'ятка історії.

До перших замських цвинтарів Львова другої половини XVII ст., які після декретів австрійського імператора Йосифа II отримали статус міських і належать тепер до незбережених пам'яток історико-культурної спадщини західного регіону України, відноситься давнє Городоцьке кладовище. Після першого поділу Польщі у 1772 р., коли Галичина увійшла до складу Австрійської імперії, Львів став адміністративним центром її новоствореної провінції. Австрійський імператор Йосиф II, вражений великою кількістю церков, костелів, монастирів і чорного одягу ченців, назвав Львів «містом чорних круків». Сім кладовищ, скупчених навколо храмів середмістя на 36 гектарах, разом із щоденними побутовими відходами створювали нестерпну атмосферу. У болоті, смітті й фекаліях тонула бруківка міських вулиць, навкруги панували руїна та запустіння. Як твердить статистика, впродовж перших п'яти століть існування Львова у місті було зафіксовано 51 епідемію [4, s. 72].

11 грудня 1783 р. у віденській Надвірній канцелярії вийшов декрет, який підписав австрійський імператор Йосиф II. Згідно цього указу магістрати всіх австрійських провінцій, у томі числі й Галичини, повинні були ліквідувати всі цвинтарі при храмах та протягом чотирьох тижнів виділити за містом спеціальні ділянки для нових цвинтарів. Цей декрет 22 січня 1784 р. опублікувало Галицьке Намісництво, однак через чотири тижні у Львові ніяких замських цвинтарів не почали влаштовувати, а померлих і надалі ховали навколо святинь. Тоді 9 вересня 1784 р. був підписаний другий імператорський декрет, згідно з яким для порушників встановили відповідні покарання. Незважаючи на це, справа влаштування замських цвинтарів тягнулася у Львові ще кілька років [9, s. 17—18].

Зі зростанням міста в кінці XVIII ст. цвинтарі при храмах стали затісними, тим більше, що права індивідуального поховання домагалися щораз ширші кола суспільства. Висока смертність, викликана доволі частими спалахами епідемій, також спричинилася до того, що забракло місця для поховань при святинях. З ліквідацією оборонних укріплень у кінці XVIII — на початку XIX століття територія середньовічного Львова почала розширюватися в усіх напрямках. Колишні передмістя злилися з містом, утворюючи площу, яка становила 31,9 квадратних кілометрів. Місто поділили на п'ять дільниць: I — Галицьку, II — Краківську, III — Жовківську,

IV — Личаківську, V — Середмістя. Тоді, згідно з рішенням магістрату м. Львова, виникли перші по-заміські цвинтарі. Для нових поховань магістрат виділив нові площі — відповідно для кожної дільниці міста. Галицька дільниця отримала Стрийський цвинтар, початково розташований в околицях теперішнього головного входу у Стрийський парк від вул. І. Франка. Краківська — мала ховати померлих на Городоцькому цвинтарі, у верхній частині теперішньої вул. Ю. Федьковича. Жовківській дільниці виділено цвинтар на Підзамчі, названий «Парпівкою» — від прізвища колишнього власника цих ґрунтів. Личаківська дільниця і Середмістя отримали для поховань площу за церквою святих Петра і Павла, де ще у XVI ст. знаходився моровий цвинтар, названий пізніше Личаківським.

На думку історика Владислава Цесельського, Городоцький цвинтар був закладений 1682 р. [5, s. 15] під час зборів війська польського короля Яна III на допомогу обложеного турками Відня у 1683 р. Для цього на південно-західній околиці, за містом, на полях Білогорщі, було призначено ґрунт площею шести польських моргів (53 ари), на якому королівські війська стояли табором та формували свої загони для походу. Тут відбувалися військові паради так званого Рицарського кола до останніх днів Речі Посполитої [9, s. 10]. Згідно з актовими книгами костелу Святої Анни, тут також почали ховати померлих жовнірів через брак місця на цвинтарі при костелі. На місці цього військового поховання на полях Білогорщі, на ґрунтовій ділянці, наближеній за формою до правильного чотирикутника (район сучасної верхньої частини вул. Городоцької, біля вул. С. Смаль-Стоцького) почав формуватися Городоцький цвинтар. Згодом сюди вивозили ховати незаможних людей [5, s. 15]. На цвинтар вела так звана дорога Цвинтарна [12, s. 35] (пізніше вул. Цвинтарна), що йшла на захід від пл. Юра. Назва цвинтаря, очевидно, походила від того, що він був розташований при дорозі, яка вела до міста Городка під Львовом.

1 липня 1751 р. на полях Білогорщі львівські отці домінікани через брак місця у своєму костелі, який тоді відновлювали, інсценізували пишну коронацію Чудотворної ікони Божої Матері [5, s. 15]. Акт коронації відбувся з особливою урочистістю при участі львівського військового гарнізону під керуванням галицького хорунжого Яна Шумлянського. Згодом

на місці урочистої події домінікани вирішили поставити пам'ятну колону і 29 травня 1756 р. звернулися за дозволом до львівського магістрату [11, s. 2]. Пам'ятну колону домінікани звали дуже швидко. В основі колони був чотиригранний кам'яний постамент, висотою 12 метрів, шириною — 2,52 метра з трьома сходинками. На ньому стояла триярусна піраміда з нішами у формі таблиць, на яких розміщалися образи святих: Матері Божої, святого Юзефа, святого Алоїза, святого Луки Євангеліста, святого Якова, святого Вінцента і святого Домініка. Під ними знаходились родинні герби Потоцьких та Мнішків. Колона вінчалася позолоченим верхом, на якому поміщалася бляшана позолочена корона, а з неї виблискувала на всі сторони шестипроменева золотиста зірка [5, s. 76]. На колоні був пам'ятний напис, що вона була виставлена в основному на кошти меценатки, фундаторки декількох костелів, Людвіки з Мнішків Потоцької (*1712—†1768), жінки краківського каштеляна і гетьмана коронного Юзефа Потоцького [9, s. 16]. Це один напис на мармуровій таблиці свідчив про те, що у 1837 р. її відновив львівський міщанин Станіслав Бернацький [9, s. 16]. З часу цієї реставрації у додатку до «Львівської газети» (dodatek do «Gazety Lwowskiej») збереглися згадки безіменного автора з 1851 р. Він писав, що при відновленні колони допущено ряд грубих помилок. Зокрема, на головному боці колони було написано, що коронація Матері Божої відбулася у 1753 р., а з протилежного зазначено, що колону поставлено у 1750 р.

Довкола цієї пам'ятної колони, після коронації образу Матері Божої у 1751 р., згідно з твердження Владислава Цесельського, почав розростатися Городоцький цвинтар [5, s. 15]. Історик Францішек Яворський висловив іншу думку щодо появи цвинтаря. Він вважав, що цвинтар на полях Білогорщі заснував австрійський уряд після декретів 1784 р. імператора Йосифа II стосовно захоронень у містах, оскільки раніших поховань тут не було. Доказом цього, на думку історика, є той факт, що на всіх планах Львова з другої половини XVIII ст. в цьому місці немає сліду цвинтаря, а колону Матері Божої стоїть самотньо, без жодного цвинтарного оточення [9, s. 17]. Яворський піддавав також сумніву твердження Цесельського стосовно поховань, зафіксованих у актах костелу святої Анни, які пропали безслідно.

Натомість він стверджував, що біля костелу святої Анни був раніше невеликий цвинтарик для другої дільниці міста з боку вул. Янівської (тепер вул. Т. Шевченка), на якому ховали прихожан.

Львів'яни, які у той час привикли до думки, що будуть поховані на освяченій землі біля святинь, вважали замиські цвинтарі профанацією для маєстату смерті. Для того, щоб змінити упереджену громадську думку і представити людям користь з поховань за містом з погляду санітарно-гігієнічних міркувань, потрібно було не лише імператорських розпоряджень та агітації, але й тривалого часу до адаптації з цими нововведеннями.

Потрібно зазначити також, що у табулярних міських книгах австрійського періоду занотовано право власності гміни міста Львова на реальність кадастру № 779, який відповідав ґрунтовій ділянці Городоцького цвинтаря [9, с. 9]. В актах міського архіву збереглося декілька згадок з кінця XVIII і початку XIX століть, які стосувалися Городоцького цвинтаря [9, с. 9].

У 1851 р., в соту річницю постання колони Матері Божої на полях Білогорщі, конвент домініканів востаннє повторив урочистості коронації. Про це писала тоді «Львівська газета» («Gazeta Lwowska») [6]. В першій чверті XX ст. пам'ятна колона ще існувала. Про неї згадував у статті Богдан Януш, який константував, що колона Матері Божої, завершена угорі золотистою шестираменною зіркою, незважаючи на обдертий вигляд (оббитий місцями тиньк до червоної цегли та відсутність ікон у нішах) зберегла свої рококові форми відносно непогано і була єдиною пам'яткою цього стилю у Львові [8, с. 150—151]. Саме тому львівські консерватори пам'яток намагалися зберегти її.

Регулярні поховання на Городоцькому цвинтарі, згідно з записами цвинтарних книг, тривали до 1 вересня 1875 р. [5, с. 15]. На день офіційного закриття кладовища (1 вересня 1875 р.) там налічувалося ще 300 надгробків [9, с. 20]. За оголошенням від 18 вересня 1876 р. магістрат зібрав цих власників гробівців і звернувся з проханням перенести їх на інші львівські цвинтарі коштом міста в термін до 1 вересня 1880 р. [11, с. 2]. В 1880 р. з Городоцького цвинтаря урочисто перепоховано і з великими почестями перенесено в гробівець Львівської капітули на Личаківському цвинтарі труни

українських греко-католицьких митрополитів — Григорія Яхимовича (†23.04.1863) та Спиридона Литвиновича (†4.06.1869). Могили їхнього попередника Митрополита Галицького та Архієпископа Львівського, єпископа Кам'янецького, предстоятеля Української Греко-Католицької Церкви Антона Ангеловича (†8.08.1814), не зважаючи на докладні пошуки останків, не було знайдено на території Городоцького цвинтаря [3, с. 131]. Відомо лише, що єпископ помер від скарлатини, яка у XIX ст. була важкою інфекційною та невиліковною хворобою [9, с. 32]. І, можливо тому, як припускав Ф. Яворський, єпископ Ангелович був похований у безіменній могилі, від якої не залишилося сліду. З літературних джерел відомо, що на Городоцькому цвинтарі греко-католицькі митрополити були поховані посередині кладовища, а їх могили прикрашав необароковий пам'ятник, завершений короною і зіркою [7, с. 152].

Похоронний кортеж перепоховання українських митрополитів на Личаківський цвинтар, на чолі якого йшли митрополит Юзеф Сембратович і єпископ Сильвестр Сембратович, вражав пишністю. За митрополитами йшли учні руської академії, вбрані у пурпурові шати, які несли металеву труну з останками митрополита Григорія Яхимовича, накриту вінками. Далі йшло сім караванів, на яких були труни з останками митрополита Спиридона Литвиновича, єпископа Івана Бохенського (†1857), отців каноніків Ніцетаса Ізака (†1869), Івана Лотоцького (†1866), Мартина Барвінського (†1865), пароха церкви святого Юра Петра Левицького (†1847). Караван Антона Ангеловича пересувався з порожньою труною, прикритою великими гірляндами і численними стрічками, на яких було написано «Отець Русі» [9, с. 33].

Окрім трьох митрополитів та цілої плеяди крилошан церкви святого Юра, на Городоцькому цвинтарі були поховані також Андрій Дуткевич (†1866), ректор руської семінарії, та Фердинанд Кордасевич (†1873), віцекоректор цієї семінарії [9, с. 33]. З духовних осіб на Городоцькому цвинтарі були поховані також ксьондз костелу святої Анни Турський та парох з міста Кросно у південно-східній Польщі Юзеф Бельський (†1839).

Невідшуканими на зліквідованому Городоцькому цвинтарі залишилися могили сестер Сакре Кер. Се-

ред них були монахині, які померли далеко від своєї батьківщини, зокрема, на цвинтарі, були поховані німкені: Клара Фреда, Вільгельміна Граділлек, Луїза Грубер, Луїза Турк; французки: Леона Летри-дарт, Евеліна Безірс, Марія Понцет та англійка Дженні Георгес [9, s. 33].

Незважаючи на те, що львівські шляхтичі захоплювали своїх померлих, здебільшого, в каплицях або гробівцях на територіях своїх родових маєтків, на Городоцькому цвинтарі були також деякі їхні поховання. Тут, зокрема, були поховані: Валентин Чацький (†1838), Фелікс Пегловський, Цецилія з Фредрів Яблоновська (†1847), сестра Олександра Фредри, Текля з Шептицьких Кунашевська, Софія з Яблоновських Фредро (бабка митрополита Андрея Шептицького), Северина з Фредрів Скшинська (†1855), Кароль та Антоній Дідушицькі, Кароль Яблоновський (†1841) та інші [9, s. 34]. Майже всі вони згодом були перенесені на інші місця поховань, деякі навіть за межі Львова. Зокрема, Цецилія з Фредрів Яблоновська була перепохована у крипті під старим костелом у Кросценку (нині Жешівське воєводство, Польща).

17 травня 1908 р. президент Львова Станіслав Цюхцінський повторно подав урядовий список решти гробівців Городоцького цвинтаря для того, щоб протягом року родини померлих перенесли гробівці своїх предків на інші цвинтарі [11, s. 2]. В іншому випадку місто знімало з себе відповідальність за подальше їх існування.

Холодне мовчання родин померлих було відповіддю на постанову магістрату. На засіданні міської ради 27 травня 1908 р. ухвалено видати опис цвинтаря. Його виконав Францішек Яворський у статті «Городоцький цвинтар» (1908 р.), яка увійшла до тому «Львівської бібліотеки» («Biblioteki Lwowskiej»), видрукуваній у книгарні Губриновича і Шмідта товариством шанувальників минулого Львова [9]. У 1908 р. на цвинтарі налічувалося біля 70 надгробків, на той час була також книга реєстрації поховань з кінця XVIII — початку XIX століть, єдине джерело для виявлення прізвищ похованих осіб та перенесені могили після закриття кладовища [9, s. 20].

Найстарші приватні пам'ятники Городоцького цвинтаря, згідно з описами Владислава Цесельського та Францішка Яворського, належали Франціш-

ку Герману (†1792 р.), цехмайстру мильного цеху, Антонію Крістеллі (†1792 р.), фіскальному ад'юнкту, та Василю Мацевичу (†1799 р.), касиру міської економії [9, s. 76]. З опису цвинтаря, виконаного Яворським, відомо, що надгробок Германа мав вигляд горизонтальної кам'яної плити з епітафійним написом.

На початку XIX ст. на цвинтарі ховали переважно німецьку бюрократію, і тому Яворський писав, що цвинтар тоді мав вигляд провінційного німецького «friedhofu», на якому в 1830—1840-х роках часто зустрічалися характерні для перехідного періоду від класицизму до романтизму надгробки у стилі бідермаєру. Польські надгробки зустрічалися у той час рідко.

На цвинтарі знаходилися могили відомих львівських родин: Кримерів — від 1843 до 1873 років, Броєрів — з 1817 і 1819 років, Ундерків, Волінських, Дістлів та інших, які пізніше були перенесені, переважно їхніми родинами, на Личаківський цвинтар. До цікавих пам'яток відносилися надгробки Матвія Квізали (†1800 р.), Маріанни Шванн (†1805 р.), Фелікса Петринського (†1819), Петра Даре та Клари Гаттін (†1820), пивовара Йоганна Прохаски (†1821), родини Шафстендера (†1823 р.), австрійського барона, таємного радника і президента львівського крайового суду Георга Ехснера (†1829 р.), Райнера Юзефа фон Клепсе (†1835), польського патріота, борця за відродження Польщі Євгенія Улатовського (†1836 р.), Йоганна Нікітша (†1837 р.), Томаша Глінського (†1854), Вітольда Малаховського (†1865) та інших [9, s. 21—26, 29]. До особливо цінних скульптурних надгробків відносилися пам'ятники професора медицини Львівського університету Яна Махана (†1809 р.) та його дочки Юзефи Махан (†1815 р.). Гробівець родини Яна Махана, зокрема його дочки Юзефи, з фігурою плачки (ймовірно, що авторства Антона Шімзера), був перенесений у 1880-х роках на Янівський цвинтар, де його можна тепер побачити. Він збережений донині у доброму стані. Надгробок Яна Махана, який, на думку львівського мистецтвознавця Юрія Бірюльова, виконав у 1824 р. скульптор Гартман Вітвер при участі свого учня Антона Шімзера, після ліквідації Городоцького цвинтаря був перенесений у 1880-х роках на Личаківський цвинтар. Він збережений у за-

довільному стані і стоїть тепер на гробівці родини Айвасових на 67-му полі.

Неподалік від поховання Яна Махана на Городоцькому цвинтарі був похований професор, а в 1825 р. перший раз ректор Львівського університету, німець за походженням з Баденського князівства Юзеф Маус (†11.10.1856). Він був захоронений біля могили своєї дружини Марії (†10.07.1831) та дочки Джоанни (†1856), яка вийшла заміж за графа Петра Бруніцького, та другої дочки Алоїзи (†1844) [9, s. 38]. Юзеф Маус приїхав до Львова просто з імператорського двору, де був учителем тодішнього наступника трону Австрії архікнязя Фердинанда. Родина Мауса, окрім Алоїзи, була перепохована до каплиці його зятя, графа Петра Бруніцького, яка розташована і збережена дотепер на 71-му полі Личаківського цвинтаря [1, арк. 40].

До оригінальних сепулькральних пам'яток Городоцького цвинтаря відносився мурований гробівець, який знаходився на його початку з правого боку. На ньому на одній з таблиць був вирізьблений з каменю візерунок хустки святої Вероніки з польським написом. Як припускав Францішек Яворський, це була одна зі станцій Мук Христових, яка у давньому Львові проходила від ратуші до костелу святого Хреста на Янівській дорозі [9, s. 39]. Три наступні таблиці були незбережені, а четверта з рококовим обрамуванням мала напис, який свідчив про те, що це був гробівець Маріанни Шванн (†1804), дочки львівського пивовара. Вірогідно, що родина померлої з пієтетом відносилася до давньої, неіснуючої на той час дороги Мук Христових, і водночас, бажаючи оздобити гробівець своєї дочки, вмурувала таблиці з її станцій.

У 1874 р. на цвинтарі зведено останній кам'яний надгробок, під яким були поховані останки Клари Граф, відомої на той час співачки німецького театру [9, s. 39]. Її чоловік Фердинанд Граф, капітан з 51 піхотного полку, який помер 31 серпня 1875 р., у переддень закриття кладовища, велів поховати себе біля коханої дружини. Він був останнім з похованих осіб на Городоцькому цвинтарі.

З досліджень пам'яток Городоцького цвинтаря Владислава Цесельського відомо, що на ньому, як і на Личаківському, зустрічалися зразки первісних для Львова скульптурних фігур плачок та жалібниць, датованих кінцем XVIII — початком XIX століття.

Жіночі фігури представляли біль, жаль або смуток і нагадували класицистичні твори Антона та Йоганна Шімзерів з Личаківського цвинтаря. Літературні джерела засвідчують, що надгробок Яна Дістя (†1866), виконаний скульптором Павлом Евтельє, представляв генія смерті і жіночу постать під хрестом; надгробок Йоганна Нікітша був прикрашений постаттю засмученої жінки з дитям на руках при постаменті з урною [7, s. 152]. Надгробний пам'ятник Юзефи Махан, дочки професора медицини Яна Махана, прикрашала статуя жінки на колінах, поставлена на високому постаменті [5, s. 54]. Скульптура вирізнялася з-поміж інших на цвинтарі. Торс її був похилений, голова піднесена, руки затиснені і опущені до колін. Вираз обличчя жінки був шляхетний та натуральний, статуя уособлювала біль, а дві інші фігури, поміщені на надгробній плиті, символізували жаль і смуток та доповнювали фігурну композицію пам'ятника. Всі фігури були одягнені у стародавні шати. Оригінальна жіноча постать була поміщена на постаменті надгробка Томаша Глінського. Вона обіймала урну, а в руках тримала вінок з квітів. Подібні фігури плакальниць прикрашали також надгробки Райнера фон Клепсе, Євгенія Улатовського та Йоганна Нікітша.

На початку XX ст. історик та реставратор Францішек Яворський пропонував перетворити Городоцький цвинтар на публічний парк і, таким чином, зберегти колону та уцілілі рештки давніх надгробків [8, s. 152]. Ця ідея цілком не була б профанацією для неуцілілого цвинтаря, оскільки, на думку історика, публічний парк слугував би тоді благословенням для живих, виразом пієтизму для запущених та незбережених могил. На жаль, до його порад тоді не прислухалися. Незадовго до Першої світової війни був створений проект перебудови збережених решток цвинтаря (в тому числі й уцілілої колони) на невеликий відпочинковий парк для мешканців цієї околиці Львова [10, s. 154]. Такі відпочинково-меморіальні парки-некрополі з давніми сепулькральними пам'ятками на той час були поширеними в Європі.

28 грудня 1908 р. професор Владислав Абрагам склав звіт про нищення пам'яток на Городоцькому цвинтарі і надіслав його до центральної комісії пам'яток історії та мистецтва у Відні [2, с. 1—8]. У звіті професор Абрагам пропонував на території неіснуючого Городоцького цвинтаря закласти відпо-

чинковий парк. Центральна комісія у Відні підтримала цю ідею у листі до В. Абрагама від 18 січня 1909 р. 27 квітня 1909 р. професор звертається до президіуму магістрату м. Львова з цим питанням. 28 січня 1909 р. на замовлення магістрату виконано ситуаційний план цвинтаря, який тоді займав площу близько трьох моргів. 12 лютого 1909 р. В. Абрагам виконав проект відпочинково-меморіального парку на місці Городоцького цвинтаря, який мав стати справжньою оздобою міста [2, с. 8]. За проектом парк мав мати вільне планування. Деякі уцілілі надгробки мали залишитися на цвинтарі, знищені надгробки заплановано розібрати, закласти паркові доріжки та розмістити лавки. Колона Матері Божої мала реставруватися і залишитися на своєму місці на території нового парку. Однак до реалізації проекту не дійшло, хоч проект парку з підписом автора Владислава Абрагама зберігся.

На початку ХХ ст. запущений Городоцький цвинтар поступово занепадав. На захист старого цвинтаря виступала газета «Kurjer Lwowski». В номері від 13 липня 1916 р. газета повідомляла, в якому жалюгідному стані він знаходиться. «Сьогодні, — писав «Kurjer Lwowski», — частина цвинтаря вже заростає сосною, молодь гуляє, спустошуючи його... Колона Матері Божої, колись — колос у рококовому стилі, сьогодні повністю обдерта». У вересні цього ж року Станіслав Рахвал писав, що огорожу цвинтаря місцеві люди використали на опалення помешкань, злодії повиносили коштовніший метал, на колишніх могилах влаштований базар [11, с. 2]. Не випадково львівський історик Ф. Яворський писав, «що найгіршими на Городоцькому цвинтарі були живі люди» [9, с. 7].

У 1920-х роках був проект перенесення і встановлення пам'ятної колони біля палацу архієпископа під Високим замком [8, с. 151—152]. Однак львівські консерватори пам'яток архітектури з Грона консерваторів Східної Галичини (Grupa konserwatorów Galicji Wschodniej) негативно поставилися до цієї ідеї магістрату. На їх думку пам'ятку не можна було переносити з одного місця на інше, тим більше, що вона встановлена з певною метою і протягом довгих років була символом і осередком Городоцького цвинтаря [8, с. 152].

Паралельно з проектом перенесення пам'ятної колони львівські консерватори пам'яток, турбуючись

долею давніх надгробків Городоцького, Жовківського та Стрийського цвинтарів, запропонували магістрату перевезти їх на Личаківський цвинтар. Перевезені пам'ятки інженер Ігнацій Дрекслер планував розмістити під огорожуючим муром з внутрішньої сторони Личаківського цвинтаря, вздовж вул. святого Петра (тепер — вул. І. Мечнікова). З цією метою необхідно було добудувати критий портик, що мав йти вздовж муру, який огорожував кладовище. Це дало б змогу створити єдиний у своєму роді цвинтарний лапідаріум, який би додав атракційності прекрасному Личаківському цвинтарю, збагативши його стількома великими вартісними пам'ятками [8, с. 151—153]. У 1925 р. консерватор пам'яток Богдан Януш писав у «Wiadomościach Konserwatorskich»: «Мусимо його (Личаківський цвинтар — прим. автора) збагатити стількома цінними пам'ятками, щоб завжди був занадто дорогий, щоб колись ніхто не наважився так з ним поступати, як з тими трьома (тобто Папарівкою, Городоцьким та Стрийським цвинтарями), знищеними вже назавжди» [8, с. 152—153]. Прикро, але і ця ідея також залишилася нереалізованою.

У 1908 р. на фрагменті Городоцького цвинтаря зі сходу при колишній вул. Кентшинського, 30 і 32 (тепер при вул. Федьковича, 30 міститься Будинок фізичної культури залізничників) постав за проектом архітектора Юзефа Пйонтковського будинок польського спортивного товариства «Сокіл 2». У той же час з другого боку цвинтаря — з заходу почав розбудовуватися та займати його колишню територію заклад невиліковнохворих Антонія та Вікторії Білінських, найдавніший з будинків якого постав ще у 1890—1897 роках за проектом Юліуша Гохбергера. Після Першої світової війни територія Городоцького цвинтаря почала поступово забудовуватися сучасними будівлями. В 1932—1936 роках за проектом архітектора Ромуальда Мюллера був побудований Палац залізничників (тепер Будинок науки і техніки Львівської залізниці) при вул. Федьковича 54/56. Сквер перед головним фасадом цього будинку постав на фрагменті Городоцького цвинтаря, остаточно зліквідованого після Другої світової війни. Вільною від забудови залишилася лише невелика ділянка, що збігається з цим сквериком, та частина пл. Липневої, там, де тепер міститься Привокзальний базар.

Городоцький цвинтар — один з перших заміських цвинтарів Львова, який виник у кінці XVIII ст. внаслідок прогресивних реформ Йосифа II та завдяки розширенню міста отримав статус міського і став одним з перших офіційних кладовищ у Львові, на якому хоронили людей згідно з загальноприйнятими європейськими традиціями того часу. Прикро, що досі цвинтар, на якому були колись поховані галицькі митрополити Григорій Яхимович, Спиридон Литвинович та Антон Ангелович та інші видатні особи, досі не позначений хоч би пам'ятним знаком, який засвідчував би існування давнього Городоцького цвинтаря. З огляду на значну історико-меморіальну та культурну цінність кладовища варто було б відзначити колишню його територію пам'ятною каплицею, або хоча б пам'ятним хрестом.

1. Державний архів Львівської області. — Ф. Р 3152. — Оп. 1 — Спр. 46. — 258 арк. — (Записи цвинтарного поля № 71 на Личаківському цвинтарі).
2. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. — Ф. 52 [Магістрат м. Львова, роки]. — Оп. 1. — Спр. 37. — 8 арк. — (Заява, кошторис та плани консерватора Львівському магістрату у справі збереження архітектурних пам'яток Городоцького кладовища).
3. Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові / Іван Крип'якевич ; авт. передм. Я.Д. Ісаєвич ; упоряд., текстолог., опрац. і приміт. Б.З. Якимовича ; упоряд. іл. матеріалу Р.І. Крип'якевича ; худож. В.М. Павлик. — Львів : Каменяр, 1991. — 167 с. : іл.
4. Charewiczowa Ł. Kłęski zaraz w dawnym Lwowie / Łucja Charewiczowa. — Lwów, 1930. — 102 s. : il.
5. Ciesielski W. Pomnikowe rysy z cmentarzy lwowskich / Władysław Z. Ciesielski. — Lwów : nakładem Edwarda Kreutza, 1890. — 97 s.
6. Dodatek tygodniowy do Gazety Lwowskiej. — Lwów, 1851. — № 30, 31.
7. Ilustrowany przewodnik po Lwowie i powszechnej wystawie krajowej. — Lwów : wyd. przez Towarzystwo dla rozwoju i upiększenia miasta, 1894. — 200 s. : il.
8. Janusz B. Zniszczone cmentarze Lwowskie / B. Janusz // Wiadomości konserwatorskie. — Lwów, 1925. — № 5—6. — S. 150—151.

9. Jaworski F. Cmentarz Gródecki we Lwowie / Franciszek Jaworski. — Lwów : nakl. T-wa miłośników przeszłości Lwowa, 1908. — 62 s. : il.
10. Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Lwowie ze 102 ilustracjami i planem miasta / M. Orłowicz // Zjednoczone zakłady kartograficzne i wydawnicze tow. naucz. szkół. średn. i wyż. s. a. — Lwów ; Warszawa, 1925. — 273 s. : il. — (Wydanie drugie rozszerzone ; Książnica-Atlas).
11. Rachwał S. Cmentarz Gródecki / Stanisław Rachwał // Kurier Lwowski. — Lwów, 1916. — 22 września. — № 475.
12. Schneider A. Przewodnik po mieście Lwowie / Antoni Schnaider ; Wydanie drugie z planem miasta. — Lwów, 1875. — 198 s.

Khrystyna Kharchuk

ON FORMATION OF HORODOK CEMETERY IN LVIV (2nd half XVII to late XIX cc.)

In chronological sequence the article has examined formation of Lviv suburban Horodok cemetery from its foundation in the second half XVII c. to the closure of it. Main reasons for foundation of cemetery as one of the first Lviv suburban ones have been exposed. A brief analysis in historical and artistic monuments of the cemetery has been presented. Nowadays Horodok cemetery belongs to unsaved monumental memorial and cultural heritage of Western Ukraine.

Keywords: suburban cemetery, burial, historical and memorial heritage, monument of history.

Христына Харчук

ФОРМИРОВАНИЕ ГОРОДОКСКОГО КЛАДБИЩА ВО ЛЬВОВЕ (вторая половина XVII — конец XIX в.)

В статье в хронологической последовательности исследуется процесс формирования Городокского кладбища в г. Львове от основания во второй половине XVII в. до его закрытия. Проанализированы основные причины возникновения кладбища как одного из первых загородных кладбищ Львова. Представлен краткий анализ историко-художественных памятников кладбища. Городокское кладбище — это на сегодня несохранившийся памятник историко-мемориального и культурного наследия западного региона Украины.

Ключевые слова: загородное кладбище, некрополь, захоронение, историко-мемориальное наследие, памятник истории.